

DE PROTESTANTSE KERK VAN TERNAARD

Uit het feit dat er in de drie westelijke traveeën van het schip nog resten tufsteen zijn te vinden, mogen we opmaken dat de eerste kerk op deze plaats rond 1100 gebouwd zal zijn. Van deze kerk is verder niets bewaard, het huidige schip en koor zijn gebouwd in het begin van de 16de eeuw en de drie westelijke traveeën zullen het laatst gebouwd zijn, waarbij het vorige bouwwerk uiteindelijk werd gesloopt en verwerkt in het nieuwe muurwerk.

Vermoedelijk zijn kerk en toren in één bouwperiode tot stand gekomen en de toren was voorzien van een zadeldak.

Exterieur

Het lange eenbeukige **schip** is rondom voorzien van steunberen en heeft een vijfzijdige koorsluiting. Aan de zuidzijde bevinden zich acht spitsboogvensters. In de noordmuur zijn drie spitsboogvensters aangebracht. Het oostelijke sluitingsdeel bevat een klein, laag venster. Boven het derde venster aan de zuidzijde bevindt zich een bakstenen gotische versiering. In de eerste zuidelijke sluitingszijde van het koor is verder nog een roodzandstenen piscinalozing te zien.

Dat aan het kerkgebouw vaak reparaties zijn uitgevoerd is het best waar te nemen aan de noordzijde. De noordmuur vertoont een bonte schakering van diverse steensoorten uit verschillende tijden.

In de grote gotische vensters zaten gemetselde tracersingen die voorzien waren van glas-in-lood.

In de jaren 1792 en 1793 kreeg de kerk een omvangrijke onderhoudsbeurt, waarbij de gemetselde raamtracersingen werden vervangen door houten raamtracersingen en waarbij de steunberen geheel werden vernieuwd. Toen werden ook het leien dak en het houten tongewelf vernieuwd.

De oorspronkelijke **zadeldaktoeren** werd herhaaldelijk gerepareerd. In 1840 was de toestand zo slecht dat men gedwongen was de in 1647 gegoten kleine klok te verkopen om met de opbrengst een torenrestauratie te kunnen bekostigen. Deze restauratie loste niks op, in 1871 werd besloten de hele toren af te breken en te vervangen door een nieuwe toren, dit keer met een spits als bekroning. Van de oude toren werd inwendig nog wat oud materiaal gebruikt, onder anderen de klokkenstoel en de spits werd geheel van oud materiaal gemaakt. De grote klok van 1150 kg werd hergoten tot een kleinere klok van 500 kg bij Van Bergen in Heiligerlee. De uit vier geledingen opgetrokken en met spaarvelden en friezen versierde toren is gedeeltelijk in het schip van de kerk opgenomen.

Interieur

Het schip wordt overspannen door een houten tongewelf dat in 1793 voor een groot deel vernieuwd is. De trekbalken worden ondersteund door lange gotische sleutelstukken uit de bouwtijd van het schip. Christiaan Schotanus vermeldt in 1664 dat het inwendige van "*de kercke nu met seer fraaie gestoelte is versierdt en heeft een nieuw orgel*", dit 17de eeuwse interieur is nog grotendeels aanwezig.

De **preekstoel** is vermoedelijk gemaakt door *Jacob Cornelisz Koning* en heeft een zeszijdige kuip met een breed achterschot en bijbehorend klakbord en is grotendeels met lijstwerk versierd. De panelen hebben een smal kussen in het midden. In 1779 heeft C. Eisma aan de kuip gewerkt, vermoedelijk heeft hij het ebbenhout aangebracht, waarbij misschien de oorspronkelijke getorste kolommen op de hoeken zijn vervangen door ebben exemplaren. Uit het begin van de 19de eeuw dateert de koperen arm met twee blakers.

Het **doophek** en de bijpassende **lezenaar** zijn in 1845 vernieuwd door *G.P. Keuning*, in bijna 18de eeuwse vormgeving. De gegoten koperen doopboog is gezien het toegepaste kwab-ornament nog uit de 17de eeuw.

Banken en lambrisering met paneelwerk vormen één geheel en dateren uit het midden van de 17de eeuw, herstellingen en wijzigingen hebben het beeld niet aangetast.

Tegen de noordmuur staat de **Aylva-bank**. Deze drievoudige, van een overhuiving voorziene herenbank, uit het midden van de 17de eeuw, bestaat uit paneelwerk met ebbenhout ingelegd. De middelste bank is omgeven door een balusterhek. De overhuiving rust op omrankte gewrongen kolommen. Verdere sierelementen zijn: afhankelijk snijwerk onder de zijkanten van de overhuiving en op de stijlen van het achterschot afhingende festoenen. De bank is gemaakt voor de familie Van Aylva, die generaties lang een tweetal states in de buurt van het dorp heeft bewoond. Naast de Aylva-bank staan een drievoudige en een dubbele herenbank van paneelwerk, ook uit de 17de eeuw, eenvoudiger van vorm en niet overhuifd. Opmerkelijk zijn de letters en jaartallen die gesneden zijn in de lessenaars van deze banken tussen 1667 en 1675.

Uit de zeventiende eeuw dateren ook de **avondmaalstafel** op bolpoten met bijpassende banken, in 1794 voorzien van ebbenhouten inleg. Eveneens uit 1794 dateren de zes **tekstborden**, geleverd door C. Eisma. Een eenvoudig gedenkbord houdt de herinnering levend aan ds. Nicolaas Posthumus, overleden in 1719.

In het middenpad liggen fraaie **grafzerken** en in het koor dekt een zerk, gemerkt "Pieter Dirckx 1599" het graf van Ernst van Aylva en zijn vrouw Ydt van Heerma.

Het orgel

In het midden van de 17de eeuw werd aan de westzijde van het schip een nieuwe scheidingswand gemaakt en hierboven werd rond 1660 een nieuw orgel gebouwd door **Arnold** en **Tobias Baders** uit Westfalen, als geschenk van *Douwe van Aylva* (1610-1665). De kassen werden gemaakt door **Jacob Cornelisz Koning**, het orgel kreeg drie klavieren, met een hoofdwerk, een rugwerk en een borstwerk en telde 23 registers.

Op de orgelbalustrade werden de kwartierwapens aangebracht van Douwe van Aylva en zijn vrouw Luts van Meckama. De consoles die het rugwerk ondersteunen zijn later aangebracht.

Aan dit prachtige instrument werd in de eeuwen er na gewerkt door *Jan Harmens Kamp* (1698), *Albertus van Gruisen* (1782), *J.S. Hillebrand* (1809) en *L.J. van Dam* (1834).

In 1864 heeft de firma Van Dam het Badersorgel vervangen door een nieuw instrument, dat gebouwd werd in de hoofdwerkkas en bestond uit een hoofdwerk en een borstwerk en telde 19 registers. In 1937 werd aan dit orgel gewerkt door de firma *Valckx en Van Kouteren*, die een zelfstandig pedaal met drie registers maakte en die het borstwerk in een zwelkast plaatste.

In 1967 vermaakte de plaatselijke predikant, *ds J. Mostert* het romantische bovenwerk tot een meer barok orgel.

In 1993 heeft de firma **Bakker en Timmenga** het orgel grondig gerestaureerd, met als uitgangspunt de situatie van 1864.

Het instrument heeft de volgende dispositie:

Hoofdwerk:	bovenwerk	Pedaal
Bourdon 16 vt	Prestant 8 vt	subbas 16 vt
Violon 16 vt (disc)	Viool de Gamba 8 vt	Basson 16 vt
Prestant 8 vt	Roerfluit 8 vt	
Holpijp 8 vt	Salicet 4 vt	
Octaaf 4 vt	Fluit Travers 4 vt	
Roerfluit 4 vt	Quintfluit 3 vt	
Prestant-Quint 3 vt	Gemshoorn 2 vt	
Octaaf 2 vt	Clarinet 8 vt	
Cornet 3 sterk (disc)		
Mixtuur 2-3 sterk		
Trompet 8 vt (bas/dis)		

Literatuur:

- T.E. van Popta - Ternaard, de Hervormde Kerk, tekst bij excursie 1993
- Herma M. van den Berg, Noordelijk Oostergo, De Dongeradelen, 's-Gravenhage 1983
- W.T. Keune, Dominee en Kerk in Ternaard. 1974

16 maart 2019

L. K. van der Meer